

БЪЛГАРСКА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННА АСОЦИАЦИЯ

БИБЛИОТЕКИТЕ В ДИГИТАЛНАТА ЕПОХА

Доклади от
XXX Национална конференция на ББИА
София, 15 – 16 октомври 2020 г.

В памет на Снежана Янева, Председател на ББИА (2012 – 2019)

София, 2021

Докладите се публикуват без редакторска намеса. Отговорността за съдържанието им е изцяло на авторите.

ISBN 978-954-9837-34-6

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
Каталогизация в публикацията

Библиотеките в дигиталната епоха: Сборник с доклади
от XXX Национална конференция на ББИА, София, 15 – 16 октомври 2020 г. –
София: Бълг. библиотечно-информ. асоц., 2021.

ISBN 978-954-9837-34-6
021/025 (063)

1. Библиотеки – конференции
2. Иновативни библиотечни практики – конференции
3. Дигитализация – конференции

СЪДЪРЖАНИЕ

Библиотеките в подкрепа на образованието и научните изследвания

<i>Силвия Найденова.</i> Първото научно списание в България на 150 години	5
<i>Ваня Грашкина, Йордан Илиев.</i> Българският портал за отворена наука	8
<i>Кирил Симов, Димитър Минев.</i> Инфраструктурният проект КЛаДА-БГ – мрежа от свързани отворени знания и приложения в библиотеките	17
<i>Аделина Бързачка.</i> Специалната колекция на библиотека „Паница“ и мястото ѝ в академичната общност	22
<i>Петя Георгиева.</i> Цифров научен архив на Аграрен университет – Пловдив	29
<i>Дарина Илиева, Габриела Ванцарова.</i> Личният архив на проф. Петър Миятев – източник за нови научни изследвания	36
<i>Радина Дамянова.</i> Авторското право върху онлайн изображения – опитът на библиотека „Паница“ в изграждането на образователни колекции	40
<i>Надежда Дякова, Десислава Орлова, Борислава Маноилова.</i> За мечтите и пътя към тяхното реализиране (Академичната библиотека на НАТФИЗ като част от този път).....	46

Автоматизация, дигитализация и интеграция на ресурсите в библиотеките

<i>Мария Бранкова.</i> Дигитализацията на нотни издания – предизвикателство или необходимост	51
<i>Иван Крачанов.</i> Трансформация на дигиталните колекции в Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив	54
<i>Калоян Здравков.</i> Дигитална културна съкровищница „Север +“ – история с продължение	59
<i>Кирилка Страшиникова.</i> Библиотека – наследство – бъдеще	64
<i>Явор Василев.</i> Дигитална колекция „Краезнание“ на Регионална библиотека „Димитър Талев“ – Благоевград – история, настояще, бъдеще	67
<i>Дея Аргирова.</i> Дигиталната звукова колекция на библиотека „Паница“	71
<i>Ренета Константинова, Валерия Йорданова.</i> Общуването с културното наследство – право на всеки (Иновативни практики в Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе).....	74
<i>Десислава Иванова.</i> Въвеждане на радиочестотна идентификация в Регионална библиотека „Михалаки Георгиев“ – Видин	79
<i>Гергана Атанасова.</i> Дигиталната колекция от студентски публикации на Библиотека „Паница“ – Американски университет в България	84

<i>Теодора Пейчева-Дянкова.</i> Интегрираната библиотечна система Кођа и внедряването ђ в Регионална библиотека „Любен Каравелов“	89
<i>Васил Загоров.</i> Книгопис на българската възрожденска книжнина (1801 – 1878) – пътят на една е-библиография	95
<i>Николай Поппетров.</i> След дигиталната еуфория – интегриране на дигиталните ресурси	98

Предизвикателствата на дигиталното общество – изграждане на нови компетентности на библиотечните специалисти и на потребителите

<i>Спаска Тарандова, Анета Дончева.</i> Цифровата трансформация и библиотекарите: анализ на нуждите от нови знания и умения на пазара на труда в библиотечната сфера по проект БИБЛИО ...	102
<i>Ангелина Ставрева.</i> Съвременни изисквания към библиотечните специалисти и възможности за повишаване на квалификацията	106
<i>Жечка Кираджиева.</i> Споделено за детското четене... от „Съкровищница на идеи“	109
<i>Ирена Русанова, Валентина Караджова.</i> Библиотечни пространства. Физическото и виртуалното измерение на библиотеката	112
<i>Савина Цонева, Йолина Христова.</i> Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ като място за учене през целия живот	117
<i>Албена Йончева.</i> Важният си ти! – изграждане на тийн компетенции в библиотеката	121

Библиотеките по време на пандемия и кризисни ситуации

<i>Елица Лозанова-Белчева.</i> Инфодемия по време на пандемия: библиотеките – ключов фактор в борбата с дезинформацията	125
<i>Милена Добрева.</i> Преосмисляне на ролята на библиотеките като „трето място“ след пандемията от COVID-19	131
<i>Гълъбина Желязкова.</i> Разговор за книги в Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив по време на пандемия	139
<i>Силвия Павлова.</i> Да останем свързани: библиотека и читатели във време на пандемия	141
<i>Галина Раева.</i> Библиотечни делници и празници в условията на коронавирус в Регионална библиотека „Партений Павлович“ – Силистра	144
<i>Нина Йовкова.</i> Домът на книгите – жалон за надеждно място в криза (Как материалното неравенство между библиотеките изпъкна още по-отчетливо в пандемията).....	147
<i>Таня Пилева.</i> Дейността на училищните библиотеки в област Пловдив в условията на дистанционно обучение	150

Преосмисляне на ролята на библиотеките като „трето място“ след пандемията от COVID-19

Милена Добрева

1. Въведение

Преди 30 години Рей Олденбург предлага концепцията за различните видове места, които балансират живота на хората.¹ Първото място е домът, второ място е работата и „третото място“ – всички пространства, където хората се срещат, за да общуват. Олденбург доразвива своята концепция в следващите години. В първото издание на неговата книга от 1989 г. библиотеките не са споменати като „трето място“, но в следващите издания² вече са изредени сред институциите със съществена роля за социалните комуникации и създаването на общности. Различните видове места се отличават по своята атмосфера и имат различен принос към баланса в човешкия живот – липсата на някое от тях не може да се компенсира от другите две места.

Пандемията на COVID-19 доведе до въвеждане на мерки за социална изолация. За известни периоди от време и трите места се сляха в едно, в нашите домове. Повечето библиотеки преустановиха работата на място с читатели и е закономерен въпросът какво се случва с приноса им към човешкото добруване като „трето място“.

В тази публикация се разглежда какво се случва в отделни библиотечни институции и как те реструктурират своите дейности при отварянето след период на прекратяване на ограничителните мерки за читатели.³ След десетилетия, в които библиотеките засилват своята роля на „трето място“, как се променя тази роля по време на пандемия?

2. Методология

Основният изследователски въпрос, който ни вълнува, е могат ли библиотеките да останат социално място във времена на социална изолация? За да отговорим на този въпрос, трябва да имаме ясна представа какво означава библиотеката да е „трето място“.

Олденбург дефинира основните характеристики на „третите места“. Характеристиките на „третото място“ според Олденбург⁴ са представени в *Табл. 1*.

За да разберем как пандемията налага промени в тези характеристики, използвахме сбирката от планове за отваряне на библиотеки, която Международната федерация на библиотечните асоциации и институции (ИФЛА) започна да събира в началото на пандемията. 77 документа от инструкциите на ИФЛА⁵ бяха включени в настоящето изследване, в което използвахме соф-

¹ Oldenburg, Ray. *The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Community Centers, Beauty Parlors, General Stores, Bars, Hangouts, and How They Get You Through the Day*. New York: Paragon House, 1989.

² Oldenburg, Ray. *The Great Good Place*. New York: Marlowe & Company, 1991; Oldenburg, Ray. *Celebrating the Third Place: Inspiring Stories about the „Great Good Places“ at the Heart of Our Communities*. New York: Marlowe & Company, 2000.

³ Изследването е частично подпомогнато по проекта GATE „Big Data for Smart Society“, финансиран от програмата Horizon 2020 WIDESPREAD-2018-2020 TEAMING Phase 2, договор N 857155.

⁴ Oldenburg, Ray. *The Great Good Place: Cafes...* цит съч.

⁵ IFLA: Key Resources for Libraries in responding to the Coronavirus Pandemic [онлайн]. Достъпно от: <https://www.ifla.org/covid-19-and-libraries#reopening>

туера NVivo⁶ за качествен анализ на съдържание. Процесът на обработката на данни включваше ръчно аотиране на всички планове за отваряне. Целта беше да се създаде класификация на мерките, които различните библиотеки взимат при отваряне след пандемията. За разлика от анализа на Кошчиев, който разглежда препоръките на най-големите библиотечни асоциации в света отгоре надолу⁷, при нашия подход се получава класификация, която се изгражда отдолу нагоре. Тази класификация не включва препоръки, а конкретни мерки, които отделните библиотеки въвеждат в своята практика.

Характеристика	Обяснение
Граници в пространството	Ясно местоположение в близост до дома; вътрешното пространство дава усещане за общност и принадлежност.
Общност	Използва се от една или повече общности, които споделят време в „третото място“.
Тип среда	Предимно градска и в сателити на градовете, както и в по-големи селища.
Равенство на достъп	Равен достъп на всички желаещи до общото пространство.
Дизайн	Опростен дизайн на пространството с елементи на домашен уют.
Уют	Атмосфера, която създава усещане за топлина и защитеност.
Отмора	Прекарване на свободното време, игри, обсъждания („третото място“ не акцентира върху обичайното ползване на библиотеките за работа или обучение, а върху дейности, които поддържат духа на общностите).
Дискусии	Всеки посетител има възможност да се включи в дискусиите в „третото място“.
Близост	Уютната обстановка предразполага към по-близки лични разговори.
Групово ползване	Свободно събиране в групи и смесване на различни групи.
Кой определя използването на пространството	Посетителите имат свобода за избор на пространство и определят начина, по който то се ползва в съответствие с правилата на библиотеката.

Табл. 1. Характеристики на „третите места“

Въпреки че подборът на ИФЛА включва планове от библиотеки от всички континенти, преобладаващите планове за отваряне на библиотеките след пандемията са от Европа. В сбирката няма примери от България. Повечето документи са на английски език с отделни изключения на документи на френски, фламандски и испански език.

По-рано тази година в обобщената информация на ИФЛА⁸ бяха дадени някои начални идеи как библиотеките променят своята организация по време на пандемията. В настоящото изследване е използвано по-пълно множество от планове и целта не е да се представят примери, но и да се получават количествени данни, които позволяват да се съпостави популярността на различните мерки, прилагани в практиката. В следващата част обобщаваме резултатите от проведенния анализ.

3. Обобщение на събраните данни

Нашата класификация съдържа мерки в четири основни направления:

- пространство – тези мерки препоръчват промени в начина, по който се използват тези части от библиотеката, които са достъпни за потребители – например осигуряване на разстояние между посетителите;

⁶ NVivo (n.d.) [онлайн]. Достъпно от: <https://www.qsrinternational.com/nvivo-qualitative-data-analysis-software/home>

⁷ Koscijew, M. Coronavirus and Libraries: Initial Responses to COVID-19 Global Knowledge, Memory and Communication [онлайн]. 12 August 2020. Достъпно от: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/GKMC-04-2020-0041/full/html>

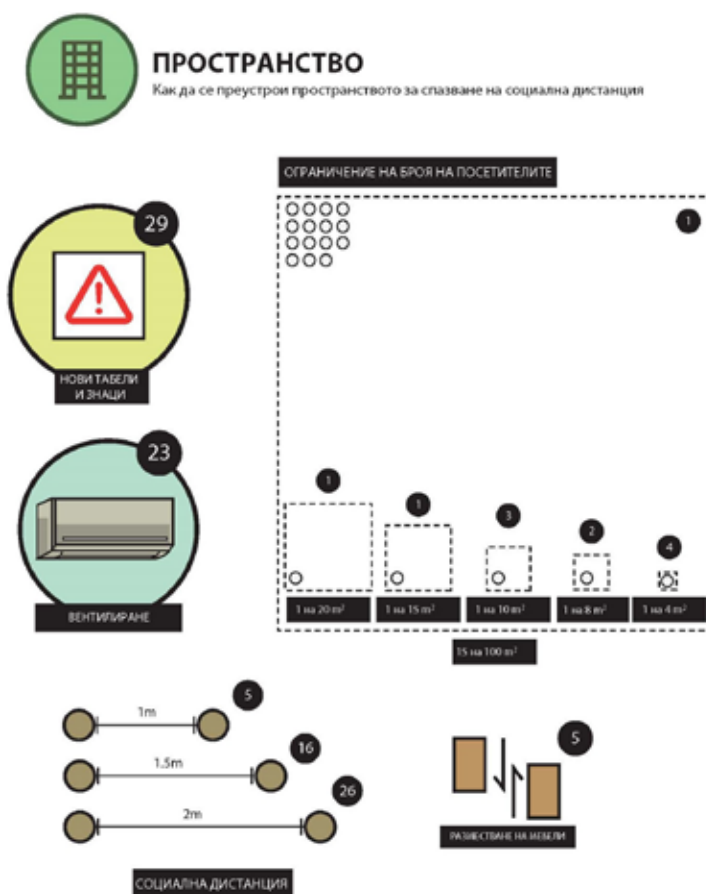
⁸ IFLA: Overview of Library Re-Opening Plans [онлайн]. Достъпно от: <https://www.ifla.org/publications/node/93140>

- безопасност – как да се намалят рисковете от заразяване на библиотечните служители и на читателите – например измерване на температурата при влизане в сградата;
- дезинфекция – какви мерки помагат за намаляването или унищожаването на вирусите на различни повърхности – например карантиниране на върнатите книги за определен брой дни;
- услуги – рекламиране на съществуващи цифрови услуги и въвеждане на нови услуги, които да заменят отчасти необходимостта от посещение на библиотеката.

Илюстрираме основните промени в библиотеките според анализа на плановите за отваряне на библиотеките с няколко инфографики (Фиг. 1 – 4), които представят различните предложени мерки и броя библиотечни планове, в които те се появяват.

3.1. Пространство

Библиотеките предлагат различни мерки за промяна на ползването на пространството. Сред тях са осигуряването на разстояние между читателите (от 1 м, предложен от 5 библиотеки до 2 м, прилаган в 26 библиотеки), ограничаване на броя читатели на определена площ – тук най-популярно е предложението всеки читател да има 4 м² площ без други читатели в това пространство. Предлагат се също мерки като размествания на мебелите и усилен вентилация (вж. Фиг. 1).

Фиг. 1. Промени в библиотечното пространство

3.2. Безопасност

Сред мерките за безопасност на библиотечния персонал и читателите най-популярно е използването на лични защитни маски и шлемове (тази мярка е включена в 55 плана), следвана от инсталирането на защитни екрани на работните места на персонала (в 34 плана). Други

мерки, които се появяват в плановете, са проверката на температурата на влизащите в библиотеки, ограничаване на времето за посещение и безконтактното връщане на книги в специално инсталирани контейнери за връщане на заети книги, което не изисква директен контакт с библиотечен служител.

Фиг. 2. Мерки за безопасност за читателите и библиотечния персонал

3.3. Дезинфекция

Фиг. 3 показва разликите в подхода при карантиниране на върнати книги и какви обекти се дезинфекцират редовно според различните плановете за отваряне на библиотеки. Най-популярно е карантинирането на върнати книги за 3 дни. Редовно се дезинфекцират работните повърхности и компютрите на общ достъп. Някои библиотеки все още предлагат учебни материали и играчки, които също подлежат на дезинфекция.

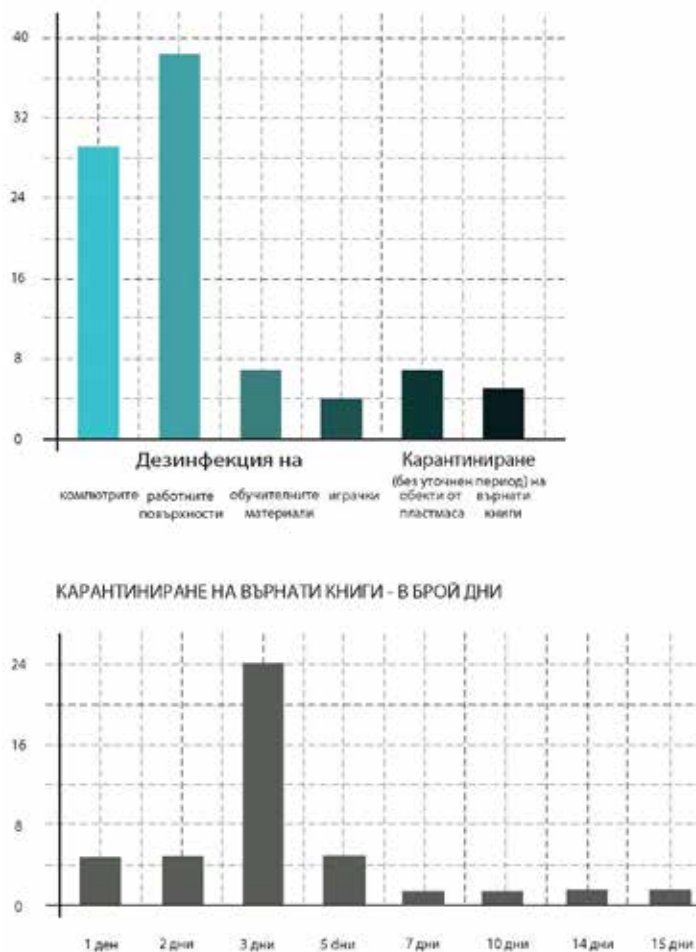
Броят на дните за карантиниране на книгите показва най-много разлики в съвременната библиотечна практика. Въпреки че най-популярно е карантинирането за 3 дни, намираме широк диапазон от практики – от 1 до 15 дни карантиниране. Системни тестове за времето, в което COVID-19 оцелява върху различни материали, ползвани в библиотечната, архивната и музейна практика са проведени в последните месеци в рамките на проекта на OCLC ReALM⁹ и в техния контекст срокът от 3 дни е подходящ. Тестовите се отнасят само до началния щам на вируса – скорошната поява на по-силно заразен щам в края на 2020 г. означава, че ще са нужни допълнителни изследвания за устойчивостта на този щам върху различни повърхности.

⁹ OCLC: REopening Archives, Libraries, and Museums (REALM) [онлайн]. Достъпно от: <https://www.oclc.org/realm/home.html>

ДЕЗИНФЕКЦИЯ

Какви мерки да вземем вирусът да не оцелява върху повърхностите в библиотечната среда и върху книгите и другите обекти от сбирките

Фиг. 3. Мерки за дезинфекция

3.4. Услуги

Затварянето на библиотеките за посещение води до засилен интерес към предлаганите цифрови ресурси и услуги от библиотеките. Промяната в предлаганите услуги онлайн е особено интересна тема, която е свързана с популярната напоследък цифрова трансформация на много институции.¹⁰ Фиг. 4 обобщава споменатите в изследваните планове промени. Прави впечатление, че услугите не са коментирани толкова обширно колкото различните промени да речем от областта на дезинфекцията. Това вероятно се дължи на обширното предлагане на цифрови услуги, докато изискванията за дезинфекция наложиха въвеждането на сериозна промяна в поддържането на чистота в библиотечните сгради. За много библиотеки нов тип услуга е резервирането на книги преди лична визита. Тук можем да споменем, че по време на пандемията редица български библиотеки организираха доставяне на подбрани книги по домовете, услуга, която отличава нашата практика и не е открита в изследваните 77 библиотечни плана от други страни.

¹⁰ Culture 24: The Digital Transformation Agenda and GLAMs. A Quick Scan Report for Europeana [онлайн]. Достъпно от: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Publications/Digital%20transformation%20reports/The%20digital%20transformation%20agenda%20and%20GLAMs%20-%20Culture24,%20findings%20and%20outcomes.pdf

Фиг. 4. Промени в библиотечните услуги

4. Заключение

Представеният анализ на основните мерки, които библиотеките въвеждат след пандемията показва, че характеристиките на библиотеките като трето място започват да се променят съществено. В Табл. 2 са обобщили промените спрямо характеристиките на третите места според Олденбург и по-късни изследвания.¹¹

Компонент	Според Oldenburg, 1989	По време на пандемията от COVID-19 (2020)	След пандемията от COVID-19 (очаквания за бъдещето)
Граници в пространството	Ясно местоположение в близост до дома; вътрешното пространство дава усещане за общност и принадлежност.	Добавяне на вътрешни разделители и разрастване на услугите, доставяни извън пространството (цифрови услуги).	Вероятно част от вътрешните разделители ще бъдат постепенно премахнати; доставката на цифрови услуги ще продължи.
Общност	Използва се от една или повече общности, които споделят време в „третото място“.	Споделянето на време от групи от хора е невъзможно. За библиотеките не е приоритет да намерят цифров заместител.	Вероятно ще наблюдаваме раздробяване на общностите на по-малки групи на място. Нови дигитални среди за групово общуване около библиотечното съдържание и услуги.

¹¹ Aabø, S., Audunson, R. Use of library space and the library as place. Library and Information Science Research, 34 (2), 2012, p. 138 – 149.; Kim J-A, Dimensions of User Perception of Academic Library as Place, The Journal of Academic Librarianship, 42 (5), 2016, p. 509 – 514.

Компонент	Според Oldenburg, 1989	По време на пандемията от COVID-19 (2020)	След пандемията от COVID-19 (очаквания за бъдещето)
Тип среда	Предимно градска.	Няма промяна.	Ангажиране на хора в по-малки и отдалечени населени места с новите цифрови услуги.
Равенство на достъп	Равен достъп на всички до общото пространство.	Неравенство в достъпа до физическото и виртуалното пространство поради ограничения и цифрово разделение (digital divide).	Възстановяване на равния достъп във физическото пространство, но дали в цифровото пространство ще се преодолее евентуалното цифрово разделение?
Дизайн	Опростен дизайн на пространството с елементи на домашен уют.	Бариери и разделители, промяна в свободата на движение – усещането определено се отдалечава от това за домашен уют.	Усилия за подобряване на вътрешната среда при запазване на ограниченията.
Уют	Атмосфера, която създава усещане за топлина и защитеност.	Пространството не се използва и това го прави да изглежда бездушно и студено. Някои елементи напомнят на болница (това стресира някои хора), други – на супермаркет. Объркване на посланията към хората.	Усилия за подобряване на усещането за топлина и защитеност.
Отмора	Прекарване на свободното време, игри, обсъждания – („третото място“ не акцентира върху обичайното ползване на библиотеките за работа или обучение).	Ограничаване на прекарването свободно време. Достъпът на семейства се ограничава, ако е бил възможен. Играта евентуално се пренася в цифровите услуги, но това не е приоритет за библиотеките.	Преосмисляне на това за какви дейности се използват библиотечните пространства; намаляване на броя участници в дейности за отмора и забавление.
Дискусии	Всеки посетител има възможност да се включи в дискусиите в „третото място“.	Сериозни ограничения на дискусиите заради правилата за дистанциране. Затруднения при общуване поради допълнителните разделители и средствата за лично предпазване (маски и шлемове). Проблеми за хора с нарушения на зрението и на слуха (ако разчитат на четене по устните на събеседника).	Ако анемичните ограничения продължат дълго време, повечето хора ще се настроят, че начинът на общуване ще продължи да бъде ограничен и след намаляване на предпазните мерки.
Близост	Уютната обстановка предразполага към по-близки лични разговори.	Няма условия за създаване на атмосфера на близост в общуването – мебелите, които позволяват събиране в малки групички не могат да се ползват, изискванията за разстояние между посетителите не предполагат по-доверително общуване.	Частично възвръщане на възможността за по-дискретни и лични разговори.
Групово ползване	Свободно събиране в групи и смесване на различни групи.	Събирането на групи е забранено.	Вероятно промяна към събиране на по-малки групи.

Компонент	Според Oldenburg, 1989	По време на пандемията от COVID-19 (2020)	След пандемията от COVID-19 (очаквания за бъдещето)
Кой определя използването на пространството	Посетителите имат свобода за избор на пространство и определят начина, по който то се ползва в съответствие с правилата на библиотеката.	Пространството се управлява напълно от ръководството на библиотеката, което въвежда маршрути на движение и ограничения в ползването на пространството. Няма примери, в които читателите да са участвали по някакъв начин в тези решения.	Можем да очакваме, че ще има все повече правителствени регулации за режима на използване на библиотеките в съответствие с промените в идеите за общественото здраве и безопасност при пандемии. Институциите ще имат повече вътрешни политики и правилници с преценка на рисковете. Можем да очакваме повече формален контрол и намаляване на неформалната употреба на библиотеките.

Табл. 2. Промени в използването на библиотеките като трето място